

Zastoupení žen v české politice v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny 2006: Trendy a výzvy

Petra Rakušanová*

Úvod

Přestože v České republice stejně jako ve většině jiných států Evropské unie existuje rovnoprávnost mužů a žen před zákonem, a že zákon nejen zakazuje diskriminaci z hlediska pohlaví, ale rovněž definuje rovnost šancí mužů a žen v usilování o volené i delegované funkce ve sférách politiky a ekonomiky, existují i nadále bariéry, které tomuto procesu brání. Jedná se o bariéry institucionální (volební systém, fungování politických stran), individuální (individuální postoje a názory) a společenské (hodnoty české veřejnosti či veřejný diskurs na téma zastoupení žen v politice).

Do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky bylo v letošním roce zvoleno 31 žen. Ženy-poslankyně tak ve 200-členné PS PČR tvoří 15,5%. Ve srovnání s volbami v roce 2002 jde o propad o 3 poslankyně (ve funkčním období 2002 bylo v PS PČR 34 žen poslankyň, které tvořily 17,0 % zastupitelského sboru). Na základě počtu tohoto výsledku se Česká republika propadla v hodnocení Meziparlamentní unie z 62. místa na 65. místo, a ve světové klasifikaci se propadla za Ekvádor, Slovensko či Turkmenistán¹.

V analýze letošních (2006) voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR se zaměříme jak na zhodnocení výsledků voleb z pohledu zastoupení mužů a žen mezi kandidáty/kandidátkami a zvolenými, tak analýzu potencionálních důsledků navrhovaných změn volebního systému. V poslední části pak upozorníme na posuny v postojích české veřejnosti k politické participaci žen.

Přístupy k hodnocení účasti žen v politice

Nízká míra reprezentace žen v politice je úzce spojena se statutem žen. Ženy jsou chápány nikoli jako jednotlivci, ale jako skupina. Rovněž jejich sociální status je výrazně nižší než sociální status mužů. Tuto myšlenku podporuje francouzská politoložka Chantal Mouffe, podle níž by mělo být občanství vnímáno jako forma politické identity, která se plně identifikuje s principy svobody a rovnosti².

Existují dva odlišné přístupy k hodnocení účasti žen v politice. Konzervativní přístup klade velký důraz na sílu politické identity, kterou vnímá jako silnější než genderovou. Podle zastánců konzervativního přístupu utvoří ženy ve vysoké politice elitní skupinu reflektující vlastní zájmy, spíše než že by do politiky přinášely genderová témata či genderovou senzitivitu témat stávajících. S tímto postojem se ztotožňuje většina pravicových politických

* Korespondenci prosím adresujte na adresu: Petra Rakušanová, Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel: +420-222-220-682, fax: +420-222-220-143, e-mail: petra.rakusanova@soc.cas.cz

¹ Údaje dle Meziparlamentní unie, aktualizovány k 28.2.2006 (<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, naposledy navštíveno 3.10. 2006).

² Mouffe, Chantal. 1995. „Feminism, Citizenship, and Radical Democratic Politics“, In Linda J. Nicholson, Steven Seidman (eds.): *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

stran u nás i v zahraničí (včetně Skandinávie)³, které rovněž tímto způsobem zdůvodňují fakt, že zcela neřeší otázku zastoupení žen uvnitř strany ani ve volených funkcích.

Naopak opačný - liberální přístup klade důraz na možnost existence odlišné ženské politické kultury. Úvahami o existenci odlišné ženské politické kultury se ve svých studiích zabýval již německý sociolog Georg Simmel, který konstatoval že všeobecná dominance mužů vede k vyvážení žen z oficiální kultury a jejich produktů a vytvoření paralelní samostatné ženské kultury.⁴ Protože v současném politickém diskursu hrají dominantní roli muži, je možné chápat odmítání politiky ženami jako odmítnutí mužského politického stylu spíše než politiky jako takové.

Britská politoložka Ann Phillips poukazuje na rozpor mezi formálním principem rovnosti všech lidí zakotveným ve většině ústavních systémů a každodenní především politickou realitou. Nízká míra reprezentace žen v politice může být vnímána jako vytvářející dvouúrovňového občanství, v němž se ženy de facto stávají občankami druhého řádu.⁵

Zatímco zastánci konzervativního přístupu používají argument, že rovnost příležitostí byla splněna udělením aktivního a pasivního volebního práva ženám, faktické rovnosti může být dosaženo pouze odstraněním formálních překážek - tak zvaných skrytých bariér - jako jsou například vzorce nominace a výběru kandidátů.

V případě, že je nízká míra reprezentace žen a dalších znevýhodněných skupin (např. mladí, národnostní menšiny, atd.) v politice vnímána jako problém, je možné začít hledat řešení. Jedním z možných řešení je aplikace mechanismů genderové rovnosti. Analýza proměny Skandinávské politiky však ukazuje na fakt, že k proměně politiky a významnému navýšení účasti žen došlo především na základě vnitřní proměny skandinávských politických stran. Nejprve to byly převážně levicové strany, které byly otevřeny zavedení vnitrostranických kvót. Například první politickou stranou ve Skandinávii, která přijala vnitřní 40 % kvótu pro reprezentaci obou pohlaví byla Norská Labour party v roce 1983. Nejednalo se pouze o sestavování kandidátek v parlamentních volbách, ale tato změna se týkala rovněž všech stranických orgánů jak na centrální tak na místní úrovni⁶. Volební úspěch Norské Labour Party přiměl i ostatní politické strany k přijetí podobných mechanismů. K proměně politických stran totiž přispěla celková proměna společenských postojů k zastoupení žen. Veřejnost se stala k tématu senzitivní a politické strany reagovali vnitřní proměnou.

³ Norská politoložka Hege Skjeie ve své analýze norské politiky konstatuje, že "pravicová *Pokroková strana* je jedinou norskou politickou stranou, která nemá jasně definovaná vnitřní pravidla pro rozdělení vedoucích funkcí mezi muži a ženami". Skjeie, Hege. 1998. "Credo on Difference – Women in Parliament in Norway", In Karam, Azza et al.: *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Stockholm: International IDEA.

⁴ Simmel, Georg. 1984. *On Women, Sexuality, and Love*, edited and with introduction by Guy Oakes, New Haven: Yale University Press.

⁵ Phillips, Ann. 1993. *Democracy and Difference*, University Park: The Pennsylvania State University Press.

⁶ Dahlerup, Drupe. 1998. „Using Quotas to Increase Women’s Political Representation“, In Karam, Azza et al.: *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Stockholm: International.

Výsledky voleb Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR: posuny a proměny

V této části se zaměříme na hodnocení letošních (2006) voleb do Poslanecké sněmovny PČR ve vztahu k zastoupení mužů a žen jak mezi zvolenými tak mezi kandidáty/kandidátkami.

Otázka rovných příležitostí nebyla dlouhou dobu v České republice politickým tématem. V posledních letech se však situace mění a to jak v občanské sféře (vznikají organizace, které upozorňují na problematiku žen v politice, jsou zakládány mentoringové programy pro ženy-politicky, školení, workshopy atd.) tak ve sféře politické. Zatímco ve volbách 2002 se otázce rovnosti mezi muži a ženami věnovala ve svém programu pouze ČSSD. V letošních volbách (2006) měly již ve svých programech otázku rovných příležitostí zakotveny vedle ČSSD také KSČM, SNK-ED, US-DEU a Zelení. V těchto programech jsou reflektována témata skloubení rodinného a pracovního života, účast žen ve veřejném životě, postavení na pracovním trhu, atd. Naopak ODS a KDU-ČSL kladou důraz na tradiční roli ženy-matky a obecně téma rovných příležitostí mužů a žen neřeší.

Můžeme tedy konstatovat, že současná situace v České republice do určité míry kopíruje skandinávský trend, a že stejně jako skandinávské levicové strany je i česká levice spolu s menšími politickými uskupeními ve středu či pravém středu politického spektra více orientována na řešení otázek nerovností mezi muži a ženami v politické sféře. Rétorika volebních programů je však pouze jednou stránkou mince hodnocení účasti žen ve vrcholové politice. V další části se proto zaměříme na analýzu kandidátních listin – především pak na postavení žen na nich.

Také v případě zastoupení žen na kandidátních listinách jednotlivých politických stran došlo ke zřejmému posunu. Zastoupení žen na kandidátkách se v letošním roce (2006) pohybovalo mezi 19,8% v případě konzervativní KDU-ČSL na straně jedné a Stranou zelených s 33,8% žen na kandidátních listinách na straně druhé (Tabulka 1). Podle analýzy Jany Smiggels Kavkové byly ženy v průměru nejvíce zastoupeny na kandidátních listinách ve Středočeském kraji (30,9%). naopak nejméně byly ženy zastoupeny na kandidátkách v tradičně konzervativních moravských regionech – Jihomoravském (14,7%) a Olomouckém kraji (17,4%) a na Vysočině (18,2%).⁷

Tabulka 1. Podíl mužů a žen na kandidátkách vybraných politických subjektů

	Průměrný podíl žen na kandidátkách	Průměrný podíl mužů na kandidátkách
ČSSD	23,20%	76,80%
KDU-ČSL	19,80	80,20%
KSČM	26,50%	73,50%
ODS	24,30%	75,70%
Zelení	33,80%	66,20%

Zdroj: Fórum 50 % a autorka

⁷ Smiggels Kavková, J. 2006. Analýza kandidátních listin pro volby do PSP ČR 2006 z hlediska zastoupení žen a mužů. Fórum 50 % o.s.

Pokud se zaměříme na vývoj zastoupení žen na kandidátních listinách voleb do PS PČR u jednotlivých politických stran v letech 1996-2006 můžeme rovněž sledovat pozitivní trend nárůstu počtu kandidátek téměř u všech politických stran (tabulka 2). Výjimkou v tomto volebním období je ČSSD, kde došlo ke snížení počtu žen na kandidátních listinách (o 1,29%). Největší nárůst zastoupení žen na kandidátních listinách zaznamenalo ODS, následované KSČM (nárůst o 7,4% v případě ODS a o 7,26% v případě KSČM). V kontextu vývoje nemůžeme hodnotit Stranu Zelených, která v letošních volbách poprvé překročila 5% hranici pro vstup do PS PČR.

Tabulka 2. Procento kandidátek do Poslanecké sněmovny podle politických stran v letech 1996–2002 (v %)

Strana/rok voleb	Kandidátky	Změna
ČSSD 1996	14,9	
ČSSD 1998	17,2	+2,3
ČSSD 2002	24,49	+7,29
ČSSD 2006	23,2	-1,29
KSČM 1998	20,1	
KSČM 2002	19,24	-0,86
KSČM 2006	26,5	+7,26
KDU-ČSL 1998	14,4	
US 1998	18,2	
KDU-ČSL a US-DEU 2002	15,2	+0,8/-3
KDU-ČSL 2006	19,8	+4,6
ODS 1996	15,1	
ODS 1998	17,8	+2,7
ODS 2002	16,9	-0,9
ODS 2006	24,3	+7,4
Zelení 2006	33,8	

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Zaměříme se nyní na podíl žen mezi zvolenými. Jak již bylo řečeno v úvodu této studie, bylo v letošních volbách do PSP ČR zvoleno 31 žen, které tvoří 15,5% zastupitelského sboru. K největšímu poklesu počtu žen došlo v případě KSČM (pokles o čtyři mandáty) a u ČSSD (pokles o dva mandáty). Podíl poslankyň v poslaneckém klubu KDU-ČSL se nezměnil a v případě ODS došlo k nárůstu (o jeden mandát). Pokud se ale zaměříme na procentuální podíl žen v poslaneckém klubu (který koriguje změnu měřenou počtem získaných mandátů způsobenou celkovým poklesem nebo naopak nárůstem mandátů pro danou stranu) nacházíme poněkud jiný obrázek. Měřeno podílem žen v poslaneckém klubu došlo u KSČM a KDU-ČSL k navýšení, zatímco u ODS a ČSSD ke snížení podílu žen v poslaneckém klubu (tabulka 3).

Tabulka 3. Srovnání zastoupení žen v PS PČR mezi lety 2002 a 2006

	2002		2006		změna
	počet poslankyň	podíl poslankyň	počet poslankyň	podíl poslankyň	
ČSSD	11	14%	9	12%	-2 (-2%)
KDU-ČSL	2	9,5%	2	15%	0 (+5.5%)
KSČM	12	29%	8	31%	-4 (+2%)
ODS	8	14%	9	11%	+1 (-3%)
Zelení	-	-	3	50%	-

Zdroj: Jana Smiggels Kavková

Na základě srovnání vývoje účasti žen na kandidátních listinách a jejich podílu v poslaneckých klubech jednotlivých politických stran můžeme konstatovat, že k poklesu došlo u ČSSD – je zde jak nižší procento žen na kandidátních listinách ve srovnání s volbami v roce 2002, tak pokles podílu žen v poslaneckém klubu. V případě KSČM i KDU-ČSL naopak došlo mezi lety 2002 a 2006 jak k nárůstu počtu žen na kandidátních listinách tak k nárůstu podílu žen v poslaneckém klubu. V případě ODS se setkáváme se zajímavým paradoxem, zatímco došlo k relativně významnému nárůstu počtu žen na kandidátních listinách, celkový podíl žen v poslaneckém klubu se zmenšil. Tento fakt je způsoben zhoršením umístění žen na kandidátních listinách.

Nejmenší počet žen v čele kandidátních listin ze všech parlamentních politických stran zaznamenala ČSSD. Na prvním místě byla pouze jedna žena (Královéhradecký kraj), do 5. místa se umístilo 13 žen-kandidátek (tabulka 4). Zastoupení žen v poslaneckém klubu tak koresponduje jak s propadem počtu žen na kandidátních listinách, tak s poklesem podílu žen v poslaneckém klubu ČSSD. V případě levicové strany, která se jak dlouhodobě, tak ve svém aktuálním volebním programu zavázala k řešení otázek rovných příležitostí mužů a žen tak politická praxe zaostává za (volební) rétorikou.

V případě ODS byla v čele kandidátky žena pouze ve dvou případech (Vysočina a Královéhradecký kraj) do 5. místa se umístilo pouze 8 žen, což koresponduje s počtem získaných mandátů, protože jedna poslankyně (Alena Páralová) získala mandát na základě preferenčních hlasů. Podobně je tomu v čele kandidátních listin KSČM, kde byly ženy v čele kandidátky rovněž ve dvou případech (Plzeňský a Královéhradecký kraj), do 5. místa se však umístilo celkem 22 žen-kandidátek. V případě KSČM bylo uplatněno vnitrostranické doporučení, že v první pětici kandidátů by měla být alespoň jedna žena (ibid.). Dvě poslankyně KSČM byly navíc zvoleny preferenčními hlasy.

Tabulka 4. Podíl žen na 1. a do 5. místa na kandidátkách vybraných politických subjektů

	Počet žen na 1.místě	Počet žen do 5.místa
ČSSD	1	13
KDU-ČSL	3	10
KSČM	2	22
ODS	2	8
Zelení	4	27

Zdroj: Forum 50% a autorka

KDU-ČSL nominovala ženu do čela kandidátních listin ve třech případech (Středočeský, Zlínský a Plzeňský kraj). Do 5. místa se však umístilo pouze 10 žen. Volební zisk dvou mandátů pro ženy-političky tak koresponduje s jejich postavením na kandidátních listinách. Největší počet žen v čele kandidátních listin i do 5. místa zaznamenala Strana zelených (4 ženy v čele kandidátních listin a 27 do 5. místa). Ženy byly v čele kandidátních listin v Plzeňském, Moravskoslezském, Středočeském a Jihočeském kraji. Zajímavým je rovněž fakt, že ženy tvořili více než polovinu kandidátní listiny v Libereckém kraji.

Strana zelených jako jediná důsledně uplatnila vnitrostranické kvóty pro sestavování kandidátních listin. Tato kvóta, první svého druhu na české politické scéně je uplatňována při sestavování kandidátních listin do všech typů voleb i do vnitrostranických orgánů (ibid.). Výsledkem tohoto přístupu je fakt, že ženy tvoří polovinu poslaneckého klubu Strany zelených.

Analýzy volebních výsledků v kontextu trendů a vývoje poukazuje na fakt, že přestože došlo k celkovému počtu zastoupení žen v Poslanecké sněmovně parlamentu České republiky o 1,5% existují významné rozdíly mezi jednotlivými politickými stranami. Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně PČR je vyšší v případě stran, které přijaly doporučení či vnitrostranické kvóty pro sestavování kandidátních listin (Strana zelených a KSČM). S výjimkou ČSSD došlo k nárůstu podílu žen na kandidátních listinách parlamentních politických stran.

Potencionální vliv navrhovaných změn volebního systému

Jedním z určujících faktorů transakční nákladovosti, který výrazným způsobem ovlivňuje zastoupení žen v parlamentech, je volební systém. Obecně je za pro ženy více příznivý považován poměrný volební systém. Vliv volebního systému na zastoupení žen v parlamentu je nepřímý – ovlivňuje vnitřní mechanismy výběru kandidátů uvnitř politických stran, které vnímají nominování ženy jako více transakčně nákladné. V další části naší analýzy se proto zaměříme na zhodnocení návrhů na změnu volebního zákona a jejich potencionální efekt na zastoupení žen v politice.

Na základě analýzy médií, jsme shromáždily šest navrhovaných změn volebního zákona:

- **přechod na většinový systém** prosazovaný ODS by vedl ke snížení počtu žen v Parlamentu. Americká politoložka Pippa Norris při srovnání volebních systémů 182 zemí zjistila více než sedmiprocentní rozdíl mezi průměrnou mírou zastoupení žen v parlamentech v zemích se systémem poměrného zastoupení (15,6 %) a systémy většinovými (8,5 %)⁸.
- **zvýšení počtu volebních obvodů** navrhované ČSSD a podpořené ODS⁹ ze současných čtrnácti (kopírujících kraje) na osmnáct až dvacet dva, by pravděpodobně znamenala pokles zastoupení žen a naopak **snížení počtu volebních obvodů** by mělo zastoupení žen teoreticky prospět. Čím menší je totiž volební obvod a rozděluje se v něm méně mandátů, tím i poměrný systém posiluje výsledek velkých stran na úkor malých a nutí malé strany do integrace s blízkými politickými subjekty¹⁰. V České republice jsou to však především menší politické subjekty, jako například Strana zelených, které usilují o rovné příležitosti mužů a žen jak obecně, tak ve veřejném životě. Fakt, že žena není na kandidátce se při zvětšování volebního obvodu stává nápadnějším, uvnitř většiny stran je rovněž snazší nominovat ženy mezi větším počtem kandidátů.
- **druhá volba** – tedy možnost voliče/voličky určit jaká strana získá jeho/její hlas v případě, že strana první nepřekročí 5% volební kvorum (hranici pod níž strana nezískává mandát a není zastoupena v PS P ČR) by mohla opět pozitivně přispět ke zvýšení počtu žen, protože menší politické subjekty častěji umisťují ženy na volitelná místa na kandidátních listinách;
- **zvýšení počtu preferenčních hlasů**, kterou navrhl poslanec ČSSD Robin Böhnisch¹¹, by mohlo přispět ke zvýšení počtu žen v poslanecké sněmovně, v případě, že by úspěšně komunikovali s voliči (zde je možné uvést pozitivní případ poslankyně ODS Aleny Páralové zvolené díky preferenčním hlasům na základě dopisu voličům);
- další navrhované změny jako např. **změna počtu poslanců** snížení či zvýšení počtu ze současných 200 na 199 nebo 201 by na zastoupení žen nemělo významnější vliv.

⁸ Norris, Pippa. 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁹ ODS se s ČSSD dohodla na změně volebního zákona, MF Dnes, 23.8.2006 on-line http://zpravy.idnes.cz/ods-se-s-cssd-dohodla-na-zmene-volebniho-zakona-fqk-/domaci.asp?c=A060823_183159_domaci_miz (naposledy navštíveno 13.9.2006).

¹⁰ Zdeněk Koudelka: Změna volebního zákona, 8.6.2006. on-line http://www.zdenekkoudelka.cz/www/article_detail.php?id=56 (naposledy navštíveno 13.9.2006).

¹¹ Vašíček, R. 2006. „Kauza: Volební zákon podle Robina Böhnische.“ *Politikon*. 30.9.2006

Tabulka 5. Potencionální vliv navrhovaných změn volebního zákona na zastoupení žen

navrhované změny volebního zákona	potencionální vliv na zastoupení žen
přechod na většinový systém	negativní
zvýšení počtu volebních obvodů (a tedy menší počet volených zástupců v každém jednotlivém obvodu)	negativní
zmenšení počtu volebních obvodů (a tedy větší počet volených zástupců v každém jednotlivém obvodu)	pozitivní
druhá volba (redukce tzv. přerozdělených hlasů subjektů, které nepřekročí 5% volební kvórum)	pozitivní
zvýšení počtu preferenčních hlasů	pozitivní
změna počtu poslanců na 199 nebo 2001	neutrální

Zdroj: autorka

Z pohledu vlivu diskutovaných změn volebního zákona zastoupení žen v parlamentu je největší hrozbou posílení většinových prvků volebního systému, nebo úplný přechod na většinový systém, což by pravděpodobně vedlo k dalšímu poklesu počtu žen v parlamentu.

Postoje občanů k participaci žen

Vedle volebního systému jsou určujícím faktorem zastoupení žen v parlamentech názory a postoje veřejnosti, protože mohou oslabovat zájem politických stran nominovat na veřejné funkce žen (či naopak jej podporovat). V následující části se proto zaměříme na vývoj postojů občanů k zastoupení žen v politických a rozhodovacích funkcích v letech 1987 – 2006¹².

V roce 1987 považovalo 30% respondentů (častěji muži a respondenti ze SSR než ženy a respondenti z ČSR) ženy za rovnoprávné¹³. Asi 22 % respondentů se domnívalo, že ženy mají možnost se realizovat (tento názor vyjadřovaly častěji ženy než muži). Zapojení žen do společenského a politického života hodnotila většina respondentů jako správné. Relativně častěji se tak vyjadřovaly ženy, členové občanských a politických organizací a mladší občané. Dotazovaní se domnívali, že aktivita žen v této oblasti prospívá nejvíce společnosti, spíše než ženě samotné a výchově dětí. Můžeme tedy konstatovat, že před rokem 1987 převažovalo tradiční rozdělení sfér (muž ve sféře veřejné, žena ve sféře soukromé), které nebylo výrazně ovlivněno ani existujícími kvótami¹⁴.

Změna režimu i politického klimatu měla pozitivní vliv na názory občanů na zapojení žen do politických funkcí. Podpora zastoupení žen rostla v období 1991 – 1997 kontinuálně, a roce 1997 hodnotilo pozitivně účast žen v politickém životě 77 % respondentů¹⁵. Dostatečnost

¹² S využitím dat UVVM a jeho nástupců IVVM a CVVM z let 1987 – 2006.

¹³ Kobylková, V. et al. 1987. Názory občanů na prohlubování rovnoprávného postavení žen v Československu a na výchovu k manželství a rodičovství. Praha: ÚVVM.

¹⁴ Kvóty navíc využívaly ženy jako tokeny – pro naplnění genderové kvóty a kvóty pro zastoupení dělnické třídy. Ženy, které byly v posledním volebním období zastoupeny v Parlamentu byly většinou se základním vzděláním a jejich původní povolání bylo dělnické.

¹⁵ Kalnická, V. 1997. *Zapojení žen do politických funkcí*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.

zapojení žen do politického života hodnotilo kladně pouze 20 % respondentů, nejvýznamnějšími kritiky byly ženy a lidé s vysokoškolským vzděláním. V dalším výzkumu¹⁶ byli respondenti dotázáni na to, kterých žen ve společenském a veřejném životě si nejvíce váží. Na první místo řadili respondenti političky nejčastěji byla jmenována tehdejší místopředsedkyně ČSSD a PSP ČR Petra Buzková a ministryně spravedlnosti Vlasta Parkanová.

V roce 2004 byl realizován komplexní výzkum postoje české veřejnosti k zapojení žen do politiky, k jehož hlavním zjištěním patří fakt, že naprostá většina české veřejnosti (84 %) považuje zapojení žen do veřejných funkcí za užitečné (opět častěji ženy než muži a naopak nejméně často lidé se základním vzděláním). Většina české veřejnosti se domnívá, že ženám ztěžují vstup do politiky rodinné povinnosti, tradice i společenské podmínky. Zajímavým zjištěním pak byl fakt, že ženy přikládaly častěji než muži větší význam společenským podmínkám a tradicím. Za další příčiny nízkého počtu žen v rozhodovacích funkcích považovali oslovení respondenti tvrzení, že muži v politice ženy mezi sebe nepustí (opět častěji ženy než muži), ale také nezájem žen o politiku (shodně ženy i muži).

Názor, že ženy jsou ve veřejném životě zastoupeny dostatečně, zastávala pouze čtvrtina respondentů. Současné zastoupení žen v politice pokládají za dostatečné zejména dotázaní, kteří se domnívají, že působení žen ve veřejných funkcích není užitečné. Pokud se zaměříme na proměnu postojů v čase, můžeme konstatovat, že mezi ženami vzrostl v průběhu let 1991 a 2004 podíl těch, které se staví kriticky k nízkému zastoupení žen ve veřejném životě o 27 % (z 49 % v roce 1991 na 76 % v roce 2004). U mužů činí tento rozdíl 23 % (z 34 % v roce 1991 na 57 % v roce 2004). Lze tedy říci, že česká populace se v průběhu více než jedné dekády stala výrazně kritičtější k nedostatečnému zastoupení žen ve veřejném životě.

Dalším důležitým zjištěním byl fakt, že česká veřejnost si s muži a se ženami působícími v politice spojuje značně odlišné charakteristiky. Zatímco s muži-politiky si česká veřejnost nejčastěji spojuje vlastnosti jako rozhodnost, razantnost a neústupnost, a za jejich přednosti je považována větší nezávislost na rodině (mohou se tak politické činnosti věnovat naplno), rozvážnost, pragmatičnost. Za nevýhodu je naopak považována tvrdost až necitelnost. Ženy-političky jsou rovněž vnímány jako rozvážné a pragmatické. V porovnání s muži jsou ženy častěji považovány za pečlivé, spolehlivé a zodpovědné. Za důležité je u žen-političek na rozdíl od mužů považován také vzhled, elegance a příjemné vystupování.

V otázce možných opatření, která by mohla současné nízké zastoupení žen ve veřejných funkcích změnit se většina respondentů přiklání k vytvoření vhodných společenských podmínek. K možnosti zavedení kvót pro ženy je česká veřejnost spíše ambivalentní - podle 41 % respondentů by toto opatření vedlo ke zvýšení počtu žen v politice, ale 34 % se domnívá, že by se počet žen v politice nijak nezměnil. Podobně je tomu u postojů k účinnosti proměny mechanismů sestavování volebních kandidátek uvnitř politických stran.

¹⁶ Weinholdová, E. 1998. *Občané o ženách v našem veřejném a politickém životě*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.

Výzkum provedený v letošním roce (2006)¹⁷ poukazuje na narůstající kritiku nedostatečného zastoupení žen v politice. I nadále jsou kritičtější ženy než muži, které výrazněji vnímají nerovný přístup žen k politickým funkcím (nejvýrazněji na centrální úrovni, méně pak na úrovni místní a regionální). Za bariéry pro vstup žen do politiky jsou i nadále považovány především rodinné povinnosti, tradice a společenské podmínky. Za nejprospěšnější způsoby zvýšení počtu žen jsou považovány vzdělávání (osvětové kampaně, specializované kursy), a změna mechanismů sestavování volebních kandidátek uvnitř politických stran. Podpora zavedení kvót je neměnná.

Zajímavé je srovnání postojů k výběru kandidátů uvnitř politických stran, nárůst kritického hlasu občanů je možné považovat za pozitivním přínos osvětových kampaní a to jak ze strany neziskových organizací, tak některými politickými stranami. Před letošními parlamentními volbami například představila Strana zelených proces nominace kandidátů, který vede ke zvýšení zastoupení žen, v jednom ze svých předvolebních šotů. V závěru této části tak můžeme konstatovat, že česká veřejnost si stále více uvědomuje nízkou míru zapojení žen do politiky. Skupinu těch, kteří jsou k zapojení žen do politiky kontinuálně nejvíce kritičtí, tvoří kontinuálně především ženy a lidé v produktivním věku s vyšším vzděláním.

Závěry

Komplexní analýza letošních (2006) voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR se zaměřila na zhodnocení výsledků voleb z pohledu zastoupení mužů a žen mezi kandidáty/kandidátkami a zvolenými, analyzovala potencionální důsledky navrhovaných změn volebního systému, a zkoumala posuny v postojích české veřejnosti k politické participaci žen. Analýzy volebních výsledků v kontextu trendů a vývoje nabízí vysvětlení poklesu celkového počtu poslankyň z 34 v roce 2002 na 31 v roce 2004.

Tento propad je způsoben především stále ještě nízkým podílem žen na kandidátních listinách politických stran (s výjimkou ČSSD však došlo k nárůstu počtu žen na kandidátních listinách politických stran). Dalším důvodem je také postavení žen na kandidátních listinách, pro ženy-politicky je stále obtížné získat umístění v čele kandidátní listiny. Přesto existují významné rozdíly mezi jednotlivými politickými stranami. Procentuální zastoupení žen v Poslanecké sněmovně PČR je vyšší v případě stran, které přijaly doporučení či vnitrostranické kvóty pro sestavování kandidátních listin (Strana zelených a KSČM). Výzvou do dalšího období však zůstává umístění žen na kandidátních listinách a systémové řešení nízkého počtu žen kandidátek a žen-poslankyň.

Na základě zhodnocení diskutovaných změn volebního zákona a jeho potencionálního vlivu na zastoupení žen v parlamentu, můžeme konstatovat, že největší hrozbou je posílení většinových prvků volebního systému, nebo úplný přechod na většinový systém, což by pravděpodobně vedlo k dalšímu poklesu počtu žen v parlamentu. Sociolog Lukáš Linek, v tomto kontextu rovněž upozornil na vliv hodnot při výběru a nominování žen na volitelná

¹⁷ Kunštát, D. 2006. *Postavení žen v politice očima české veřejnosti. Závěrečná zpráva z výzkumu.* Praha: CVVM

místa – moravské regiony s vyšším počtem nábožensky založených občanů a s preferencí tradičního modelu rodiny a rozdělení rolí mezi muže a ženu mají signifikantně nižší zastoupení žen na kandidátkách¹⁸. To potvrdila i analýza zastoupení žen na kandidátních listinách Jany Smiggels Kavkové¹⁹. Ženy byly nejméně zastoupeny na kandidátních listinách v tradičně konzervativních moravských regionech – Jihomoravském (14,7%) a Olomouckém kraji (17,4%) a na Vysočině (18,2%).

K pozitivnímu posunu došlo také v postojích české veřejnosti, která je stále kritičtější k nízkému zastoupení žen v politice. Na základě výzkumu realizovaném v letošním roce (2006)²⁰ můžeme konstatovat, že nejdůležitější bariéry, kterým ženy čelí při vstupu do politiky i nadále uvědomují ženy. Avšak i stoupající procento mužů vnímá nerovný přístup žen k politickým funkcím. Za bariéry pro vstup žen do politiky jsou i nadále považovány především rodinné povinnosti, tradice a společenské podmínky.

Za nejprospěšnější způsoby zvýšení počtu žen jsou považovány vzdělávání (osvětové kampaně, specializované kurzy), a změna mechanismů sestavování volebních kandidátek uvnitř politických stran. Podpora zavedení kvót je neměnná, což můžeme vysvětlit negativní vzpomínkou na uplatňování genderových kvót před rokem 1989. Zajímavé je srovnání postojů k výběru kandidátů uvnitř politických stran, nárůst kritického hlasu občanů je možné považovat za pozitivní přínos osvětových kampaní a to jak ze strany neziskových organizací, tak některými politickými stranami.

Řešením dané situace může být tlak pokračování veřejné diskuse a následný tlak občanů-voličů na proměnu rekručních mechanismů uvnitř politických stran. Zkušenost z voleb 2006 ukazuje, že na základě přijetí doporučení pro sestavování kandidátních listin, či vnitrostranických kvót pro jejich sestavování dochází k nárůstu podílu žen mezi zvolenými. Klíčovou změnou se tedy jeví být proměna chápání voličstva – voliči i voličky mohou dát jasně najevo, že pro ně politická strana, která nemá ženy-kandidátky na předních místech není přijatelná.

¹⁸ Linek in Rakušanová, P. a Linek, L. et al. 2004. *Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích*. Závěrečná zpráva projektu MPSV ZVZ 111.

¹⁹ Smiggels Kavková, J. 2006. *Analýza kandidátních listin pro volby do PSP ČR 2006 z hlediska zastoupení žen a mužů*. Forum 50% o.s.

²⁰ Kunštát, D. 2006. *Postavení žen v politice očima české veřejnosti*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: CVVM